

Raatsbestellingen bij de negen steden gedaan t'approberen, ratificeren en voor onverbrekkelijk in toecomenden tijden te stellen, lastende ende bevelende mits desen de Magistraten ende vordere Ingesetenen van de selve steden altoos en onwederroepelijk haar daar naar te reguleren." ¹⁾

Bij het Reglement Reform had WILLEM IV de verschillende Regeeringsreglementen gehandhaafd, ²⁾ en de regeling van de bevoegdheid om kiezer te kunnen zijn, of om gekozen te kunnen worden in iedere stad gelaten zooals die was. Maar ook hier schenen de reglementen alleen te bestaan om overtreden te worden. Ook hier was de invloed van den burger van geen betekenis. Maar de oorzaak was een andere dan op 't platteland; zag WILLEM V daar al te lijdelijk toe, waardoor hij de familieregeeringen in de hand werkte, hier trad hij als handelend persoon op, niet om ze tegen te gaan, maar juist om ze in het leven te roepen en te bestendigen. Wat de Grietmannen op het land deden, volbrachten de Premiers in de steden; de eersten steunden op het gezag van de letter der oude wetten, de laatsten alleen op den volmacht van den Prins.

Wat waren Premiers? Tijdgenooten hebben zich die vraag ook gesteld, ³⁾ en kwamen toen natuurlijk tot de voor WILLEM V niet zeer vleierende wetenschap, dat ze geen reden van bestaan, geen recht op de macht hadden, die zij zich hadden toegeëigend. De Premiers waren heeren en slaven tegelijk.

1) Resol. St. v. Friesl. 29 Maart 1642.

2) Kort daarna werd ook in Leenwarden en Franeker den stadhouder de Magistraatsbestelling opgedragen; in 1785/86 hebben de burgers, gesteund door V. Beyma, het teruggevraagd, doch zonder succes. Zie hierover Hoofdstuk V.

3) De vraag: wat is een Premier, Dat nu zoo veel gerucht maakt, in de Provincie van Friesland. In een Gemeenzame Brieven beantwoordt door *Bataarus* waar hij ten dien einde een nauwkeurig en waarachtig onderrichting gegeven word van der Premiers oorsprong en Amtsbezigheden, mitsgaders oorzaak van den val, wijze van Anstellinge en Personeele Hoedanigheden van de Hedendaagsche Premiers en Derzever Gedrag. (2 Jan. 1780).—

Die Heeren schijnen zijn het niet

De Slaven voeren het gebied,

En zulke zijn zelf vorsten,

Want schoon ze een Volk in boeien slaan,

Zij zijn 't, die weer ten dienste gaan,

Aan Guiten en Hansworsten. ¹⁾

In waarheid, deze kenschetzing blijkt geheel juist te zijn, indien we den oorsprong van deze Personen en hun werkring nader bezien.

Het spreekt van zelf, dat het den stadhouder niet welgevallig, maar hoogst voordeelig was, in de Regeering zooveel mogelijk vertrouwde personen te hebben, die blindelings zijn belangen behartigden als hij afwezig was. Was er evenwel zulk een persoon in de Regeering niet te vinden, dan werd er door den Stadhouder iemand van buiten ingevoerd; en de Regeeringsleden of de burgers, reeds bij voorbaat bevreesd voor den invloed van den nieuweling, haastten zich hem te gelieven. Hoe de Stadhouder te werk ging, blijkt b. v. uit de wijze, waarop hij te Leeuwarden zijn protégé in de Regeering bracht. In 1777 was aldaar de Vroedschap Arnoldi overleden. De Prins, wien dit ter oore komt, schrijft daarop, dat hij »aan de Regeering recommandeerde den Heere HAMBROICK, Regent der stede Ylst», om denzelfden te voorzien met »de vacerende Vroedschapsplaats, en denzelfden op de nominatie te stellen tot Burgemeester; een persoon die (volgens den Prins) in 't bijzonder van onze welmening in zaken de Regeering van uwe stad betreffende, geïnformeerd zal zijn. En wijl wij onderricht zijn, dat de Heer VAN HAMBROICK niet in het Espel van den overledene woont, noch Burger is, noch in uwe stad bezit die

1) Hoogst hatelijke »Kenschetts der Friesche Premiers of de laagheid der Heerschzucht» door Joooenus (van Harlingen) (14 coupletten). Met privilege van J. W. H. Baron van Hambroick (N. B. den Premier van Leeuwarden). Het is opgedragen aan 's Vorsten eersten Gunsteling, den allergeeften en lofwaardigen Horeling, Jr. Charles Bigot. Volmacht van Stavoren, gedeputeerde Staat in Friesland, Luitenant Houtvester enz. enz.

goederen, welke bij ons Reglement van den 9 Dec. 1766 gerequireerd worden, hebben wij goedgevonden U.E. in dit particulier geval van de opvolging van ons Reglement en Eed daarop gedaan, omtrent dit point te dispenseeren". — Zoo werd HAMBROECK Premier te Leeuwarden.¹⁾ Het is vreemd, dat de Friezen, zonder zich rekenschap te geven van hetgeen deze creaturen van den Prins eigenlijk waren, zoo kalm en rustig de heerschappij van die Heeren geduld hebben, en daardoor het aanzien van dezen vergroot hebben. 's Prinsen recommandatie was genoeg, ja het eenige vereischte om iemand Vroedschap te maken; naar hun oordeel werden de nominaties voor den Magistraat geformeerd, waaruit de Prins moest kiezen. Zij begaven feitelijk de talrijke kleine postjes, en zorgden natuurlijk wel hun familieleden en die van hun medestanders in de Regeering, niet te kort te doen.²⁾ — Zelfs hun nichten maakten ze tot poortwachters, turfmeesters, commissarissen van de trekschepen, of ijkers van turfkorven,³⁾ zoons of neven tot bierdragers of klokhuiders; of deze in de stad zelf, dan wel geheel ergens anders verblijf hielden deed er niet toe; zoo woonde er van de 6 dames poortwachters van Harlingen, één in Breda en een in Bolsward. Het behoeft geen betoog, dat de salarissen de moeite van het aanstellen van plaatsvervangers waard waren.

Het spreekt van zelf, dat de Premiers ook altijd de Gecommitteerden ten Landsdage van hun Steden waren, terwijl zij zorgden, dat als collega's geestverwanten van hen gingen. Zoo konden zij hun invloed laten gelden in de Vergadering der Prov. Staten, waar zij als een aaneengesloten

1) *Post van den Neder-Rhijn* No. 268.

2) cf. *Vertoog over de Friesche stadsregeeringen of zoogenaamde Premiers* door Urbanus Friso, Amsterdam 1782.

3) Onder de papieren van Dumont-Pigalle komt een lijst voor van stadshambroeken te Harlingen met vermelding van de personen, die ze vervulden, en hun familierelaties. Zie Bijlage No. III. (Mr. Valckenaer m'a envoyé cette note 4. Januar 1789 . . . on y voit aussi quels abus régnaient dans l'administration municipale de cette ville; et aussi va partout, les Régens s'emparent de tout ou pour eux, ou pour en favoriser leurs créatures. — Aant. Dum. [Pig. fard. A. A. A. A. [R. A.].)

partij de belangen van den Prins behartigden, en er altijd op uit waren diens macht te vergrooten. Meest was één hunner aller hoofd, die door het volk dan als Luitenant-Stadhouder werd betiteld. De meergenoemde Ch. Broer fungeerde in deze jaren als zoodanig, en bekleedde daarom het beste ambt, t. w. dat van Gedeputeerde in de Staten-Generaal. Natuurlijk sloot zich nu en dan een enkele Grietman, of Volmacht ten Landsdage uit de grietenijen bij hen aan, daar ook hem de gunst van den Prins dikwijls van groot belang kon wezen, vooral bij stemmingen met twijfelachtigen uitslag.

Dat er tegen deze Stadhoudersgezinden een groote oppositie begon te ontstaan, is te begrijpen; tegelijk met de sympathie van de natie voor den Prins, verminderde ook de luister der Premiers. Gretig trokken hunne tegenstanders hiervan partij, om hunne macht te breken. In verschillende pamphletten wees men hen als de oorzaken der misbruiken aan en bracht men hunne willekeurige handelwijze aan het licht. Speedig moest dan ook één hunner het ontgelden. De meergenoemde Premier in Franeker, L. J. J. RENGERS, was Gecommitteerde wegens de Steden in het Mindergetal, en tevens Commiss-Generaal van de Convoeyen en Licenten van H. H. Mog. bij de Admiraliteit van Friesland. In deze laatste functie had hij een instructie bezworen, waarin o. a. dit artikel voorkwam, dat hij beloofde »zig gehelijk in den dienst van H. H. M. te zullen laten gebruiken, zich aan gene provincie land of stad particulier te zullen verbinden, maar zich ontslagen te zullen houden van alle Eeden voormaals aan eenig land of stad gedaan." ¹⁾ Op zekeren dag werd hierop de aandacht van C. L. VAN BEIJMA gevestigd, door twee leden der Vroedschap van Franeker, ²⁾ met hem die »in de ferme

1) *Apologie van V. BEIJMA*. p. 28. Hij constateert daar meer overtredingen van dien aard. Ook somt hij de namen op van hen, die Volmacht zijn, hoewel ze vaste traktementen genieten in dienst van de Generaliteit of de Provincie; Van Hambroek was bijv. tevens secretaris van 's Lands Rekenkamer, Bigot Luitenant Houtvester, R. v. Burmania ontvanger van de Convoeyen en Licenten te Makkum.

2) Waarschijnlijk de Heeren T. Banga en Jacob Salverda.

gedagten waren, dat zij hiervan kennisse hebbende, aan hunnen gedanen eed te kort zouden doen, indien ze dit niet aan de overige Vroedschap communiceerden én op redres insteeden."

Met VAN BEIJMA gingen zij daarop naar de familie van den beklagde, met het verzoek om hun bloedverwant tot ontslag als Vroedschap te bewegen. Deze wilde er zich evenwel niet mee inlaten en vandaar zag ook VAN BEIJMA, »maar zeer van verren geparenteert," geen een reden meer om RENGERS te ontzien. Toen de jonge Rengers eindelijk zelf door de Vroedschap op zijn gedrag opmerkzaam gemaakt werd, sloeg hij dit in den wind. Het geval zou in de Vergadering gebracht zijn, indien de Vice-President niet geweigerd had, ondanks de schriftelijke aanvraag, de zaak op de agenda te brengen, wetende dat het dan voor den Heer Rengers wel eens verkeerd kon uitloopen. Ten slotte hebben de Vroedschappen zich tot het Hof van Friesland gericht, met het gevolg, dat de Procureur-generaal gelast wierd tegen Rengers »criminaliter te actioneren." Een proces wegens meeneed werd op het getouw gezet, maar Rengers ont kwam een veroordeeling; tegen de verwachting van VAN BEIJMA werd den Procureur-generaal zijn eisch ontegd.²⁾ Met meer succes echter speelde

1) Brief van C. L. v. Beijma aan J. D. v. d. Capellen tot den Pol. 11 Maart 1783 (Familie-papieren van Van Beijma); van de correspondentie tusschen Van Beijma en V. d. Cappellen, zijn door mij alle brieven door Van Beijma geschreven, teruggevonden. Een 105 zijn er gewisseld, waarvan ± 50 afkomstig van C. L. v. Beijma; zij loopen van 9 Nov. 1782—17 Mei 1784.

2) Brieven van 15 Juni 1783 en 20 Dec. 1783. Indien het proces een jaar eerder aanhangig gemaakt was, zouden waarschijnlijk de kansen van Rengers niet zoo gunstig gestaan hebben. Nu begon de scheuring tusschen Aristocraten en Democraten reeds te ontstaan.— Rengers heeft zich beklagd bij H. H. M. Merkwadig is het rapport aldaar uitgebracht door de heeren van Spaan m. d. z.: Volgens hen is het waar dat in de instructie, die ze bezwoeren, staat, dat de Comm. Generaal „geen andere officieën zullen mogen bedienen." Maar sedert een eeuw was die bepaling in desobservantie in alle gewesten. Twee voorgangers van Rengers waren ook Volmachten geweest. Bovendien hadden de Staten-Generaal hun oordeel in 1641 uitgesproken, toen het de admittie van den Commies-Generaal van Stad en Lande betrof, en bepaald, dat hij zou moeten worden toegezien. Daarom stelde de commissie voor „de pretense procedure van mineerdigheid van nul en onwaarde te verklaren". „Waarop gedelibereerd zijnde, Holland en Friesland copie nemen." Extract Res v. St. Gen. 27 Mei 1783.) Herhaaldelijk is Rengers later nog om dezelfde reden aangevallen zoo in 1786 als in 1787. Het prestige van den eed schijnt in dien tijd dus niet groot geweest te zijn.

VAN BEIJMA een troef uit tegen de Premiers en corps. Van de ambulatoire ambten, die ter dispositie van de Steden stonden, werd door deze den Prins de begeving opgedragen, m. a. w.: de Premiers verdeelden ze onder elkander. In de drie landkwartieren was, gelijk wij zagen, een rooster, volgens hetwelk de Volmachten van de verschillende grietenijen der kwartieren beurt voor beurt de benoemingen zouden mogen doen. Op een handige manier heeft VAN BEIJMA bewerkt, dat in de Steden een dergelijk rooster vastgesteld, en den Prins de begeving ontnomen werd.

Uitvoerig verhaalt VAN BEIJMA de toedracht der zaak in zijne brieven aan VAN DER CAPELLEN. Reeds lang hadden zijn »vriend BERGMA«¹⁾ en hij een einde willen maken aan de overheersching van de Premiers. Dokkum was de stad, die hun het geschiktst voorkwam om hunne operatie te beginnen; een burgemeester van Bolsward werd in het geheim genomen en alles zorgvuldig voorbereid. In October 1782 gingen BERGMA en VAN BEIJMA naar Dokkum, en haalden den Kolonel der Schutierij over om onder de burgers een Request te laten circuleeren, ten einde conform een voorstel van Oostergo op 's lands kosten gewapend te worden. Dat request werd aan Gedeputeerde Staten opgezonden, die het echter niet ter Statenvergadering indienden. Daarop deed VAN BEIJMA het voorstel in Oostergo den Gedeputeerden hierover rekenschap te vragen, dat echter, tot zijn groote vreugde en overeenkomstig zijn heimelijk verlangen, afgestemd werd. Het gevolg bleef niet uit; de Magistraat, de Vroedschap, ja de geheele burgerij van Dokkum werd verstoord, omdat hun request niet in behandeling kwam. Van die opgewondenheid werd gebruik gemaakt om in een vergadering van de Vroedschappen, terwijl de Premier afwezig was, den toestand te bespreken. Spoedig zag men hier, waar de schoen wong, toen de oorzaak van de anti-patriotische houding van het kwartier der Steden besproken werd. Waarom, vroeg men, zijn wij afhankelijk van die

1) Johannes Casp. Bergsma, toen zelf lid van Gedeep. Staten, later sterk tegen V. Beijma gekant.

voornaamste leden? Als wij hierin geen verandering brengen, zal het altijd zoo blijven; laten wij daarom, evenals in 1635, ¹⁾ »de baniere der vrijheid opsteken.« Van dergelijke uitingen was actie het gevolg. Weldra volgde Bolsward, dat reeds voorbereid was, alsmede Franeker, en in enkele weken tijds hadden reeds acht steden de resolutie genomen, om de begeving der ambten den Prins niet weer op te dragen. ²⁾ Maar nu moesten die ambten nog verdeeld worden, en te dien einde kwamen op 27 Juni 1783 zes steden te Dokkum bijeen, ³⁾ om het rooster van begeving der ambulatoire ambten vast te stellen, »zoodat zelfs de arglistigste Heerszucht geen moeds genoeg mogt hebben, om haar te zoeken te ondernemen.« Werkelijk gebeurt dit en er wordt een »verbondt of Unie« geteekend, waarbij de steden »alle zes zig verbinden den rooster der tourbeurten onverbrekkelijk te doen stand houden, en afzien van de overstemming dien te neffens, zoodanig dat zoo lange maar ééne stad der zes haar regt op de rooster reclameert, de overige vijf altijd haar zullen moeten bijstaan.« Met een »souper« werd het tot stand komen van het verbond gevierd, waar VAN BEIJMA en BERGMA, hoewel geen leden van eenige stedelijke regeering, mee aanzaten.

Zoo werd voor een groot deel de macht der Premiers gebroken. Door de eendracht onder de Regenten had VAN BEIJMA dit kunnen volbrengen. Toen hij evenwel verder wilde gaan en de misbruiken in de Regeering wilde gaan afschaffen, bleek de meerderheid hem niet meer welgezind. Vandaar dat verschillende quaesties zulk een vreedend verloop namen, zooals nader zal blijken, daar ze opgeworpen werden, toen in de anti-stadhouderlijke partij nog geen scheuring ontstaan was, maar behandeld en beslist, toen er tweedracht in

1) Vgl. bl. 44.

2) Brief van 4 Januari 1783.

3) Leeuwarden en Franeker waren niet opgekomen, Workum, Harlingen en Stavoren protesteerden. Een volledige beschrijving van die vergadering komt voor in een brief door Van Beijma aan V. d. Cappelten d.d. 2 Juli 1783. — Leeuwarden trad echter reeds Sept. 1783 tot het steden-verbond toe. (Brief van Sept. 1783 t. a. p.)

de gelederen ontstaan was. Een herziening van de Regeeringsreglementen van alle steden werd ondernomen, met de beste bedoelingen geheel in den geest van de Democraten; maar het getij verliep, de bakens moesten verzet worden, en de vrucht van eensgezinde samenwerking zou een Paris-appel worden voor de Friesche Regenten.